

Secularisatie als ruimtelijk vraagstuk

AUTEUR Carl Dirks

Het is in Nederland al lang de tijd van secularisatie. Steeds meer mensen zijn onkerkelijk, de kerken trekken minder bezoekers, wat ervoor zorgt dat meer en meer religieuze gebouwen hun spirituele functie verliezen. Tegenwoordig bestaat de trend dat deze gebouwen een nieuwe functie krijgen toebedeeld. Martijn Peters onderzocht in zijn Bachelor-thesis wat de gevolgen zijn van leegstand en mogelijke herbestemming van deze gebouwen voor de planologie in Utrecht. Dit werd onderzocht in verschillende contexten; de technische, ruimtelijke, cultuur-historische, sociale en bestuurlijke.

Vanuit de historische context wordt in de thesis een overzichtelijke link gelegd naar de huidige situatie van de kerkelijke gebouwen. Minder kerkleden betekent minder contributie. Door de scheiding tussen kerk en staat kunnen gebouwen niet meer worden onderhouden en worden ze door de kerkgenootschappen verlaten. Voor het inhoudelijke onderzoek heeft Peters gekozen voor de stad Utrecht. Dit is een wetenschappelijk goed gemaakte overweging. In Utrecht zijn katholieken en protestanten namelijk beiden sterk vertegenwoordigd, hetgeen niet gebruikelijk is in Nederlandse steden. Overigens is het voor Nederlandse begrippen een grote stad, hetgeen de herbestemming van gebouwen interessant maakt doordat er een groot aantal nieuwe functies mogelijk is. Ook zorgt het multiculturele karakter van Utrecht ervoor dat kerkelijke gebouwen soms hun spirituele karakter kunnen behouden. Dit zorgt ervoor dat het een interessant gekozen locatie is voor dit onderzoek.

De thesis geeft een sociologische dimensie aan een ruimtelijk vraagstuk

Interessant is de verdeling die Peters heeft gemaakt in zijn onderzoek naar herbestemming. Die is namelijk per stadsdeel gedaan. Hieruit wordt een mooi beeld geschetst van hoe er in elk gebied een andere bestemming is ontstaan voor oude kerken. Zo zijn in het centrum, waar veel historische kerkgebouwen staan, veelal sfeervragende actoren in het bezit gekomen van de panden. Zo zitten er onder andere enkele cafés, musea en een gebouw van het conservatorium in de oude kerken. In Utrecht-Noord zijn juist enkele gebouwen herbestemd tot bijvoorbeeld moskee. Dit legt de verschillende karakters bloot van de stadsdelen in Utrecht. Ook in sociologisch opzicht. Zo blijkt dus dat kerken in wijken met meer moslims vaker worden omgevormd tot moskee. Deze inventarisatie is ook gedaan voor de andere stadsdelen. Het geeft een goed beeld van de recente behoeften in de stadsdelen.

In het tweede deel van de thesis worden de praktische bevindingen in een theoretisch kader geplaatst. Dit aan de hand van de verschillende contexten die bovenaan in de inleiding vermeld staan. Op technisch vlak is gekeken naar de mogelijkheden die kerkgebouwen bieden voor herbestemming. Door de specifieke eigenschappen van de panden is namelijk niet alles mogelijk om te realiseren, bijvoorbeeld om akoestische redenen of belemmeringen met lichtinval. Ook andere technische aspecten zijn hierbij belicht. Bij de ruimtelijke omgeving is gekeken naar de functies die de gebouwen in de wijken kunnen hebben. Hierbij wordt gekeken naar in hoeverre het mogelijk is kerken bijvoorbeeld tot appartementen om te bouwen. Cultureel erfgoed wordt belicht om de emotionele waarde van nieuwe functies te onderzoeken. De oude gebruikers van kerken waarderen vaak een respectvolle nieuwe bestemming. In combinatie met de sociologische context is dit in de thesis goed geschetst. Het geeft een duidelijke sociologische dimensie aan een op het oog ruimtelijk vraagstuk. Hierbij wordt de rol van de projectontwikkelaar onder de loep genomen en wordt belicht welke extra hindernissen er komen kijken bij het veranderen van de functie van een kerkelijk gebouw. Ten slotte wordt ook nog eens de bestuurlijke context belicht. Overheden staan dikwijls machteloos bij processen als het gaat om kerkelijke gebouwen. Dit komt door de formele scheiding van kerk en staat. Het verklaren van de kerk tot monument is hierbij een spel; hierdoor kan er meer invloed worden uitgeoefend op het gebouw.

Al met al is de thesis een goede weerspiegeling van de tijd waarin we leven. Ook uit de bronnen die erin gebruikt zijn blijkt dat dit onderwerp nog relatief onderbelicht is. Dit is dus een prima werk om een schets te krijgen van wat er in sociaal-ruimtelijk opzicht zoal speelt bij een proces van secularisatie. Het was niet het doel van de auteur om een diepte schets te geven, maar juist om de breedte van deze moderne processen onder de loep te nemen. Het is voor onderzoekers interessant om zich in de toekomst hier verder in te verdiepen.

Martijn Peters (2008) Herbestemming van kerken en andere religieuze gebouwen, een analyse van het proces van functieverandering van religieuze objecten, Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen.